

Dialogisuus sosiaali-ohjaajien täydennyskoulutuksessa

Eija Raatikainen & Anne Rahikka

Esittelemme tässä puheenvuorossa Harjoittelun ohjaaja -koulutusta, jonka tavoitteena on vahvistaa ammattikorkeakoulutasoisten harjoittelun ohjaajien tietoja ja taitoja ohjata harjoitteluun suorittavia sosionomi-opiskelijoita. Harjoittelun ohjaaja -koulutuksen ensimmäiset toteutukset järjestettiin Helsingin sosiaaliviraston tilaamana täydennyskoulutuksena yhteistyössä Metropolia ammattikorkeakoulun kanssa vuonna 2008. Koulutuksen suunnitteluun osallistuivat ammattikorkeakoulun ja koulutuksen tilaajan lisäksi myös sosiaali-ohjauksen edustajat. Koulutuksen lähtökohdaksi oli työelämästä noussut tarve. Vuoden 2008 jälkeen koulutus on vakiintunut osaksi Metropolia ja Laurea ammattikorkeakoulujen sekä Helsingin, Espoon ja Vantaan kaupunkien välistä yhteistyötä. Tässä puheenvuorossa esittelemme Harjoittelu ohjaaja -koulutusta sekä tarkastelemme sitä dialogisuuden ja sosiaali-ohjauksen kehittymisen näkökulmasta.

Koulutuksen tausta ja lähtökohdat

Sosiaalialan Harjoittelun ohjaaja -koulutukseen on vuosien 2008–2011 välisenä aikana osallistunut noin 80 sosiaali-ohjaajaa Helsingistä, Espoosta ja Vantaalta. Koulutuksen tavoitteena on ollut tarjota sosionomi-opiskelijoiden työelämäharjoittelun ohjaajille menetelmiä ja tukea onnistuneeseen harjoittelun läpiviemiseen sekä aut-

taa koulutukseen osallistuneita ymmärtämään ohjauksen ja arvioinnin merkitys osana opiskelijoiden ammatillista kasvua. Koulutus on myös mahdollistanut eri kaupunkien toimipisteiden hyvien käytäntöjen levittämisen ja kokemusten vaihtamisen. Koulutuksen aikana on esitelty ohjausmalli, joka tukee Helsingin sosiaalivirastossa tapahtuvaa sosionomi-opiskelijoiden harjoittelun ohjausta. Myös Vantaan ja Espoon osallistujat ovat esitelleet ja tuoneet yhteiseen keskusteluun omia toimintamallejaan ja käytäntöjään. Koulutuksen lähtökohdat ovat perustuneet sekä kaupunkien että eri työyhteisöjen väliseen dialogiseen vuoropuheluun. Koulutuksen laajuus on kolme opintopistettä, ja se sisältää viisi lähiovetuspäivää. Sisällöllisesti koulutuksen rungon muodostavat kolme laajaa teemaa, jotka ovat: *Harjoittelu on kahden kauppa, Ammatillisuus ja Kannustava palaute ja arviointi*.

Dialogi Harjoittelun ohjaaja -koulutuksessa

*J*okainen ihmisen kohtaaminen on terapeutin tai anti-terapeutin. Neutraalia kohtaamista ei ole. Näin toteaa eräs Harjoittelun ohjaaja -koulutukseen vuonna 2010 osallistunut koulutettava. Palauttekyseilyjen (2010 & 2011) mukaan vuorovaikutus- ja palautteenantotaidot nousivat koulutuksen keskeisimmiksi hyödyiksi. Erityisesti mahdollisuus jakaa omia ajatuksia ja tulla kuulluksi koettiin hyvänä. Koulutukseen osallistuneet sosiaaliohjaajat kokivat, että koulutus oli hyvä muistuttaja vuorovaikutustaitojen merkityksestä sekä harjoittelunohjaajana että sosiaaliohjaajana toimiessa. Eräs koulutettava tiivistä palautteen seuraavasti: *Toisten työmallien kuuntelu auttoi omaa ohjaajana olemista*. Palautteissa mahdollisuus jakaa, kuulla ja liittyä joukkoon koettiin merkityksellisenä, koska se edisti oman harjoittelun ohjaajan identiteetin kehittymistä.

Dialogin merkitys nousi esiin koulutuksessa kolmesta eri näkökulmasta. Ensimmäinen näkökulma liittyi ohjaajan ja opiskelijan väliseen dialogiin. Toiseksi dialogin merkitystä tarkasteltiin sosiaaliohjaajaksessa, erityisesti työyhteisö- ja parityöskentelyn näkökulmasta. Kolmanneksi itse Harjoittelun ohjaaja -koulutus mahdollisti dia-

logisen foorumin eri kaupungeista ja toimintaympäristöistä tulleille sosiaaliohjaajille.

Dialogissa on kyse luottamuksen, kunnioituksen ja avoimuuteen perustuvan suhteen luomisesta (Hämäläinen & Kurki 1997). Harjoittelun ohjaaja -koulutuksessa dialogi paikantui pohdintoihin ohjaussuhteesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Bohm (2004) toteaa, että useimmiten dialogisuuden esteenä on pitäytyminen omiin totuttuihin oletuksiin ja mielipiteisiin. Omaa ajattelua ei uskalleta avata uusille näkökulmille. Koulutettavien käymissä keskusteluissa korostui luottamuksellisen ja avoimen suhteen merkitys perustana ohjaussuhteelle. Herkkyys opiskelijan esittämille pohdinnoille ja kysymyksille mahdollistaa jaetun ymmärryksen syntymisen. Ohjaussuhteessa ohjaajan ja opiskelijan välinen dialogi edistää ohjattavan ammatillista kasvua. Sen ohella myös ohjaaja voi oppia uutta ja löytää uusia näkökulmia omaan työhönsä.

Koulutuksessa tarkasteltiin dialogia ja sen merkitystä myös sosiaaliohjauksen näkökulmasta. Sosiaalipedagogisessa työssä vuorovaikutus- ja kommunikaatiotaidot ovat merkityksellisiä asiakastyötä ohjaavia toimintaperiaatteita. Dialogisessa asiakastyössä ymmärrys asiakkaan tilanteesta tai tuen tarpeesta rakentuu vuorovaikutussuhteessa (Mönkkönen 2007). Dialogitaitoja tarvitaan asiakastyön lisäksi myös työyhteisö- ja parityöskentelyssä. Tämän johdosta Harjoittelun ohjaaja -koulutuksen sisällöllisten ratkaisujen ohella koulutuksen toteutuksessa on pyritty huomioimaan dialogisuus ja sen tarpeellisuus. Kahdessa viimeisimmässä toteutuksessa on yhteistyökumppanina ollut Helsingin yliopiston Sosiaalityön käytännönohjaaja -koulutus, jonka kanssa on järjestetty sekä sosiaalityöntekijöille että sosiaaliohjaajille ja heidän opiskelijoilleen yhteinen koulutuspäivä. Sen teemana on ollut parityöskentely ja dialogiset käytännöt sosiaalisessa auttamistyössä.

Edellä mainittujen näkökulmien lisäksi koulutus on mahdollistanut dialogisen foorumin eri kaupungeista ja eri toimintaympäristöistä tulleille sosiaaliohjaajille, jolloin se on toiminut myös sosiaaliohjaajien ammatti-identiteetin vahvistajana. Harjoittelun ohjaaja -koulutus on tuottanut kahdentasoista sosionomien professionaalista kompetenssia. Sosiaaliohjauksen ollessa työtehtävänä melko uusi ja etsies-

sä vielä paikkaansa sosiaalialan kentässä, on ollut nähtävissä, miten koulutus ei ole ainoastaan tukenut koulutettavia harjoittelun ohjaajina, vaan se on tarjonnut koulutettaville myös dialogisen peilin oman ammatti-identiteetin vahvistamiseen.

Vaikka Harjoittelun ohjaaja -koulutuksen alkuperäisenä tavoitteena ei ollut syventyä pohtimaan sosiaaliohjaajien ammatti-identiteettiä, nousi se kuitenkin usein yhdeksi keskeiseksi keskustelunaiheeksi. Yli kaupunki- ja työyhteisörajojen toteutunut koulutus synnytti koulutettaville uuden dialogisen foorumin pohtia sosiaaliohjausta ammattialana. Koulutettavat kertovatkin, että *Koulutus toi ehkä lisää ammatillista itsetuntoa. Oli mukava jakaa asioita muiden sosionomien kanssa* (palaute vuodelta 2010) tai *Oman osaamisen arvostaminen ja oman työn kunnioittaminen* (palaute vuodelta 2010). Monet kokokivat myös, että *Oman työn arvostus ja kunnioitus on ensisijainen siihen, että voi onnistua harjoittelun ohjaajana* (palaute vuodelta 2010). Ammatti-identiteetin rakentamisessa on kyse persoonallisen ja sosiaalisen välisestä suhteesta. Ammatti-identiteetti rakentuu yksilöllisestä käsityksestä ja ymmärryksestä itsestä ammattilaisena sekä siihen liittyvästä sosiaalisesta ulottuvuudesta. (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006.) Dialogisessa ammatillisessa kohtaamisessa saadaan todellista ja aitoa tietoa toiselta sekä luodaan luottamusta ihmisten välille. Aidon kohtaamisen avulla koulutukseen osallistuneiden sosiaaliohjaajien yhteistyön jatkuminen yli kuntarajojen on mahdollista. Harjoittelun ohjaajana tarvittava sosiaaliohjaajan ammatti-identiteetti syntyy ennakkoluulottomasta, avoimesta ja organisaattiorajat ylittävästä dialogista.

Lopuksi

Osallisuudessa on kyse identiteettiin ulottuvasta kokemuksesta tai jäsenyyden tunteesta yhteisössä sekä mahdollisuudesta olla rakentavasti mukana yhteisöllisissä prosesseissa (Haahtela 2004, Harjun 2004 mukaan). Pohdittaessa osallisuutta Haahtelan (Harjun 2004 mukaan) tarkoittamasta identiteettiin asti koskettavasta kokemuksesta, voidaan todeta, että Harjoittelun ohjaaja -koulutus on mahdol-

listanut koulutettaville osallisuuden kokemuksia, jotka liittyvät oman ammatti-identiteetin reflektointiin. Osallisuus oman identiteetin tarkasteluun on syntynyt koulutuksen ”sivutuotteena”. Se ei ole ollut koulutuksen päätavoite, mutta koulutuksen aikana se on noussut keskusteluissa esiin. Oman ammatti-identiteetin reflektointi on tarjonnut koulutettaville ymmärrystä itsestä harjoittelun ohjaajana. Merkityksellistä on se, että osallisuutta tarkastellaan usein vain asiakkaitten näkökulmasta mutta ei työntekijöiden. Työntekijöiden lähtökohdista tarkasteltuna osallisuuden kokemus on osa vahvaa ammatti-identiteettiä ja edistää laadukasta sosiaaliohjausta. Ammatti-identiteetin rakentuminen dialogin avulla edistää myös opiskelijoiden harjoittelunprosessin onnistumista.

On todettu, että ammatti-identiteetin kehittämisellä on sekä yhteiskunnallinen, yhteisöllinen että yksilöllinen ulottuvuutensa (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka & Saarnio 2009). Sosiaaliohjaus etsii edelleen paikkaansa sosiaalialan palvelujärjestelmässä, minkä johdosta tarvitaan yhteiskunnallista ja yhteisöllistä keskustelua työn sisällöistä ja käytetyistä menetelmistä. Pääkaupunkiseudulla sosiaaliohjaajien tehtävien organisointi on toteutettu eri tavoin, jolloin työntekijöiden välinen kokemusten vaihto on ensiarvoisen tärkeää. Harjoittelun ohjaaja -koulutus on tarjonnut dialogisen foorumin sosiaaliohjaajien ammatti-identiteettiin liittyvään keskusteluun ja sosiaaliohjauksen profession kehittämiseen.

Tänä päivänä ammatti-identiteetin yksilöllinen ulottuvuus on saanut olevan korostuneemmin esillä kuin aikaisemmin. Työntekijät pohtivat suhdettaan omaan alaansa ja työtehtäviinsä sekä arvojaan ja eettisiä kysymyksiä osana työtään. Koulutuksessa todettiin tärkeäksi nostaa esiin ammatti-identiteettiin liittyviä kysymyksiä ja ohjaajan merkitystä opiskelijan ammatti-identiteetin muotoutumisessa. Ammatti-identiteetin rakennusprosessissa ohjaajien rooli opiskelijoiden tukena harjoittelujaksojen aikana koettiin erityisen tärkeäksi. Tämä siitä syystä, että tänä päivänä ammatti-identiteetti rakentuu yksilöllisesti, omien vahvuuksien ja intressien mukaisesti (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006).

Kaiken kaikkiaan koulutettavien kokemukset ovat olleet positiivisia, ja ne ovat todentaneet Harjoittelun ohjaaja -koulutuksen tarpeellisuuden. Kouluttajille koulutus on ollut rikastuttava kokemus ja lisännyt ymmärrystä sosiaali-ohjauksesta. Koulutus on avannut ovia ja lisännyt yhteistyötä sosiaalialan ja ammattikorkeakoulujen kesken. Harjoittelun ohjaaja -koulutus on yllättänyt toimijat erityisesti toteutuneen dialogin monitasoisuudella. Dialogi on mahdollistanut uusia näkökulmia ja sisältöjä harjoittelunohjaukseen ja siinä kehittymiseen. Tämän ohella dialogi on toiminut yhteisyyttä lisäävän ominaisuutensa lisäksi pedagogisen suunnittelun, toteutuksen ja arvioinnin apuvälineenä.

Lähteet

Bohm, D. 2004. On Dialogue. London: Routledge.

Harju, A. 2004. Osallisuus. Kansalaisfoorumi, 10.12.2004. Saatavissa http://www.kansalaisyhteiskunta.fi/tietopalvelu/osallistuminen_ja_vaikuttaminen/osallisuus/

Hämäläinen, J. & Kurki, L. 1997. Sosiaalipedagogiikka. Porvoo: WSOY.

Mäkinen, P., Raatikainen, E., Rahikka, A. & Saarnio, T. 2009. Ammattina sosionomi. Helsinki: WSOYpro.

Eteläpelto, A. & Vähäsantanen, K. 2006. Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona. Teoksessa A. Eteläpelto & J. Onnismaa (toim.) Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu. Aikuiskasvatuksen 46. vuosikirja. Kansanvalistuseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura.

Mönkkönen, K. 2007. Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita.